

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Закарпатський державний університет
Повітовий музей Сату-Маре (Румунія)

**Румунсько-українські відносини.
Історія та сучасність
Relații româno-ucrainene.
Istorie și contemporaneitate**

Збірник наукових праць
за матеріалами III Міжнародної наукової конференції
«Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність»
(30 червня – 1 липня 2009 р., м. Сату-Маре, Румунія)

Ужгород – Сату-Маре
2011

ББК 66.4+63.3 (4 Укр)
УДК 327: 930 (498) (477)
Р 86 Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність: збірник наукових праць за матеріалами III Міжнародної наукової конференції «Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність»; 30 червня – 1 липня 2009 р., м. Сату-Маре (Румунія) / Ред.кол.: І.І.Вовканич (голова), І.-Л. Горват, В. Чубота та ін. – Ужгород – Сату-Маре, 2011. – 577с.

ISBN 978-966-2075-18-2

Збірник виходить у рамках програми Phare CBC «Румунія-Україна» 2006/018 – 449.01.02.02. та проекту «Культурна спадщина як потенціал транскордонного розвитку». Видання профінансовано Закарпатським державним університетом.

Редакційна рада:

Ващук Ф.Г. – доктор технічних наук, професор, ректор ЗакДУ
(голова редакційної ради)
Положин М.М. – доктор філологічних наук, професор
Артёмов І.В. – кандидат історичних наук, доцент

Редакційна колегія:

Вовканич І.І. Закарпатський державний університет, Україна –
(голова редколегії)
Горват І.-Л. Повітовий музей Сату-Маре, Румунія
Чубота В. Повітовий музей Сату-Маре, Румунія
Марта Л. Повітовий музей Сату-Маре, Румунія
Зан М.П. Ужгородський національний університет, Україна
Єгар Дж. Д. Повітовий музей Сату-Маре, Румунія
Свєженцева О.І. Закарпатський державний університет, Україна
Копинець Ю.Ю. Закарпатський державний університет, Україна

Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Закарпатського державного університету
(протокол № 11 від 03.03.2011 р.)

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО (ФЕДІР ВАЩУК)	10
ПЕРЕДМОВА (СТЕПАН ВІДНЯНСЬКИЙ, ТЕОФІЛ РЕНДЮК)	12
IRINA LIUBA HORVAT / ІРИНА ЛЮБА ГОРВАТ Relații româno-ucrainene. Istorie și contempo-raneitate / Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність	15
GIANINA DIANA IEGAR / ДЖАНИНА-ДІАНА ЄГАР Reglementări în viața satului la jumătatea secolului al XVII-lea – cazul Tiszaújhely (comitatul Ugocea) / Регламентация життя села в середині XVII століття на прикладі с. Нове Село (Угочанський комітат).....	19
VIKTOR KICHERA, PETRO GABRYLKO / ВІКТОР КИЧЕРА, ПЕТРО НАВРІЛКО Роля монастирів історичної Мараморошини у розбудові чину Святого Василя Великого на Закарпатті / Rolul mănăstirilor din Maramureșul istoric în răspândirea ordinului Bazilitan în Transcarpatia	45
PAULA VIRAG / ПАУЛА ВІРАГ Structura populației din comitatul Ugocea la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX / Структура населення Угочанської жупи у кінці XIX – на початку XX століття	53
CRISTINA ȚINEGHE / КРИСТІНА ЦІНЕГЕ Negocierile româno-cehoslovace privind trasarea frontierelor de nord ale României (1920-1921) / Румунсько – чехословацькі переговори щодо визначення північних кордонів Румунії (1920-1921)	80
NELYA ZHULKANICH / НЕЛЯ ЖУЛКАНИЧ Досвід реалізації аграрних реформ в окремих країнах Центрально-Східної Європи та можливості його використання в Україні (на прикладі Румунії) / Experiența reformelor agrare în unele țări ale Europei centrale și de est (studiu de caz – România)	106
LUCIAN CUCUIET, LAURENȚIU DUDAȘ / ЛУЧІАН КУКУЄТ, ЛАУРЕНЦІУ ДУДАШ Documente cu privire la populația ucraineană, aflate în fonduri arhivistice sătmărene / Документи з історії українського населення у фондах Сату-марського архіву	115

ВАСИЛЬ ІЛЬКО / VASYL ILKO

Документальні матеріали з історії Румунії у фондах Державного архіву Закарпатської області / Materiale documentare privind istoria României în fondurile Arhivei de Stat a Regiunii Transcarpatia122

ВОЛОДИМИР ЗАДОРОЖНИЙ / VOLODIMIR ZADOROJNIY

Новітні студії буковинських етнологів / Studii moderne ale etnologilor bucovineni127

ВАСИЛЬ КОРОЛЬ / VASIL KOROL

Обряди відбирання молока в народній магії українців повіту Марамуреш / Ritul furatului laptelui în magia tradițională a ucraienilor din județul Maramureș.....129

CORNEL GRAD, OTTMAR TRĂȘCĂ / КОРНЕЛ ГРАД, ОТТМАР ТРАШК

Un studiu documentar al Serviciului Secret de Informații al Armatei Române despre situația Ucrainei și României în contextul expansiunii celui de-al III-lea Reich spre estul și sud-estul Europei (5 ianuarie 1939) / Документальне дослідження Секретної розвідувальної служби румунської армії про становище України та Румунії в контексті розширення Третього рейху у Східній та Південно-Східній Європі (5 січня 1939 року)135

ILIE GHERHEȘ / ІЛІЄ ГЕРГЕШ

Baia Mare (România) 15 Martie 1939 – Ucraina Carpatică își declară independența – o oportunitate istorică gestionată moral de către statul român / 15 березня 1939 року Карпатська Україна заявляє про свою незалежність – історичний шанс, морально підтриманий румунською державою.....174

ДАНИЕЛА БАЛУ / DANIELA BĂLU

Транскордонне співробітництво Повітового музею Сагу-Маре в галузі науки / Colaborarea științifică transfrontalieră a Muzeului Satu Mare178

ВАСИЛЬ МІЩАНИН / VASYL MISCHANYN

Колективізація сільського господарства в румунських селах Рахівського і Тячівського округів у другій половині 40-х років ХХ ст. / Colectivizarea în satele românești din raioanele Tecu și Rahiv în cea de a doua jumătate a anilor '40.....187

ОКСАНА СВЕЖЕНЦЕВА / OXANA SVEZHENTSEVA

Функціонування радянської моделі державно – церковних відносин у Центрально-Східній Європі на рубежі 40-50-х рр. ХХ ст. (на прикладі

Чехословаччини та Румунії) / Funcționarea modelului sovietic în relațiile dintre biserică și stat în România și Cehoslovacia, între 1940-1950 (analiză comparativă)207

ЮРІЙ ОСТАПЕЦЬ / YURI OSTAPETS

Методологічні проблеми дослідження еволюції партійних систем у перехідних суспільствах (на прикладі Румунії) / Metodologia cercetării evoluției sistemelor politice în societățile anterioare: experiența României și a Ucrainei217

АНАТОЛІЙ КЛЮЧКОВИЧ / ANATOLII KLICHKOVYCH

Політико-правове регулювання діяльності політичних партій в Румунії та Україні: порівняльний аналіз / Reglementarea politico-juridică a activității partidelor politice în România și Ucraina. Analiză comparativă227

ВІОРЕЛ КОТИК / VIOREL KOTYK

Конституційне забезпечення процесів інтеграції Румунії до європейського та євроатлантичного простору / Asigurarea constituțională a proceselor de integrare a României în spațiul european și euro – antant ic.....234

ЮРІЙ ДАНИЛЕЦЬ / YURI DANYLETS

Церковні зв'язки Закарпаття з Румунією та Молдовою: історія і сучасність / Relații ecleziastice ale Transcarpatiei cu România și Moldova: istorie și contemporaneitate.....245

ВІКТОР ПЕТРИНКО / VICTOR PETRINKO

Взаємини України та Румунії в контексті геополітичних процесів Чорноморського регіону / Relațiile dintre România și Ucraina în contextul proceselor geopolitice din regiunea Mării Negre254

НАТАЛІЯ ВИННИКОВА / NATALIA VYNNIKOVA

Українсько-румунські відносини в загальноєвропейському контексті / Ucraina și România în contextul general European260

РОМАН ОФЦИНСЬКИЙ / ROMAN OFITSYNSKIY

Острів Зміїний та українсько-румунські відносини початку ХХІ століття / Relațiile româno-ucrainene în etapa actuală266

СЕРГІЙ ГАКМАН / SERGHII HAKMAN

Проблема територіальних змін щодо Бессарабії та Буковини першої половини ХХ ст. в історичних дослідженнях та документальних джерелах / Problematika modificărilor teritoriale referitoare la Basarabia și Bucovina în prima jumătate a secolului ХХ în cercetările istorice și izvoarele documentare277

ОЛЕКСАНДРА ЧЕЙПЕШ / OLEXANDRA CHEIPESH

Українсько-румунське транскордонне співробітництво: здобутки та перспективи розвитку / Colaborarea transfrontalieră româno-ucraineană: perspective de dezvoltare313

ФЕДІР ВАЩУК / FEDIR VASHCHUK

Співробітництво з Румунією – важлива складова процесу інтеграції України до ЄС / Cooperation with Romania – important part of the integration of Ukraine into EU321

ІВАН АРТЬОМОВ / IVAN ARTYOMOV

Стан, проблеми і перспективи українсько-румунських відносин / Aspecte actuale ale colaborării tranfrontaliere româno-ucrainene330

МАР'ЯН ТОКАР / MARIAN TOKAR

Регіональні рівні управління на прикладі повіту Satu-Mare (Румунія) та Закарпатської області (Україна) / Nivelurile regionale de gestionare. Studiu de caz: județul Satu Mare și regiunea Transcarpatia (Ucraina)341

ДЖУДИТ БАРТАЛИШ БАН, МИХАЙЛ КОНДОР / JUDITH BARTALIȘ BAN, MYKHAILO KONDOR

О сотрудничестве между Украиной и Румынией в области образования и науки / Despre colaborarea dintre Ucraina și România în domeniul educației și cercetă-rii.....346

FEDIR SHANDOR / ФЕДІР ШАНДОР

Social mechanisms for establishing of tourist economic organization / Соціальні механізми розвитку економіки туризму357

ANDRIANA VLAD / АНДРІАНА ВЛАД

Satul Apșa de Mijloc – un exemplu în relațiile internaționale româno-ucrainene / Особливості румунсько-українських відносин на прикладі села Середня Апша.....365

МИРОСЛАВА ЛЕНДЬЄЛ / MYROSLAVA LENDEL

Динаміка і форми інституалізації місцевого самоврядування у країнах Центрально-Східної Європи у постсоціалістичний період: загальні тенденції та практика Румунії / Dinamica și formele de instituționalizare a administrației locale în țările Europei Centrale și de Est în perioada post socialistă: tendințe generale și cazul României).....378

ГЕОРГІЙ ДИНИС / GHEORGHYI DYNYS

Сучасні виклики двостороннім відносинам Україна – Румунія: міжнародно-правовий аспект / Provocările contemporane ale relațiilor bilaterale internaționale dintre România și Ucraina. Segmentul juridic internațional395

СТЕПАН ВІДНЯНСЬКИЙ, ІВАН ВОВКАНИЧ / STEPAN VIDNIANSKI, IVAN VOVKANYCH

Євроінтеграційна політика України і Румунії: порівняльний аналіз досвіду та результатів / Politica de intergrare europeană a României și Ucrainiei: o analiză comparativă a experiențelor și rezultatelor406

ІВАН НЕБЕСНИК / IVAN NEBESNYK

Румунсько-українські зв'язки на території Закарпаття в галузі образотворчого мистецтва у XX столітті / Relațiile româno-ucrainene în Transcarpatia în domeniul artelor plastice contemporane417

ЮРІЙ КОПИНЕЦЬ / YURI KOPYNETS

Українська національна меншина у країнах Центральної та Південно-Східної Європи у кінці XX – початку XXI ст.: сучасний стан і проблема збереження / Minoritatea ucraineană în Europa Centrală și de Est la sfârșitul secolului XX și începutul secolului al XXI-lea. Situația actuală și provocările viitorului421

ОЛЕНА ОФРИМ / OLENA OFRIM

Проблеми викладання рідної мови у школах з румунською мовою навчання Закарпатської області / Probleme privind predarea limbii materne în școlile de limbă română din regiunea Transcarpatia429

МИХАЙЛО ЗАН / MYKHAILO ZAN

Інституціалізація русинського руху в сучасній Румунії / Instituționalizarea mișcării rusine în România contemporană.....432

ГАННА МЕЛЕГАНІЧ, ІВАН БОКОЧ / HANNA MELEHANYCH, IVAN BOKOSH

Сучасне становище румунів Закарпаття через призму діяльності національно-культурних товариств / Organizațiile național-culturale ale românilor din Transcarpatia459

ІРИНА ЛЮБА ГОРВАТ / IRINA LYUBA HORVAT

Forme și modalități de conservare și promovare a identității etnice a ucraienilor din județele Maramureș și Satu Mare / Форми та способи збереження етнічної ідентичності українців повіту Марамуреш та Satu-Mare467

ІАРОСЛАВА КОЛОТЕЛО / IAROSLAVA COLOTELO

Культура українців Румунії в період післяреволюційного відродження та в умовах активізації процесів глобалізації / Renașterea culturii ucraienilor din România în perioada schimbărilor post-comuniste470

ASIGURAREA CONSTITUȚIONALĂ A PROCESELOR DE INTEGRARE A ROMÂNIEI ÎN SPAȚIUL EUROPEAN ȘI EURO – ANTANTIC

Rezumat

Punerea în aplicare de către oricare stat a unui curs spre integrarea europeană și euro-atlantică necesită implementarea perseverentă și consecventă a reformelor fundamentale în toate sferele vieții civile.

Cu toate acestea, punerea în aplicare cu succes a acestor procese este imposibilă fără un sprijin juridic adecvat. În acest context, un interes considerabil îl are practica legislativă din România, care la timp și, cel mai important, cu multă eficiență a pus în aplicare toate modificările constituționale necesare.

Valoarea experienței constituționale din România în acest domeniu constă în faptul că în prevederile Legii fundamentale a României s-au luat în considerare atât avantajele, cât și dezavantajele care au apărut în timpul implementării proceselor de integrare a altor țări.

În același timp, legiuitorul român a adaptat cu abilitate normele cele mai actuale de drept constituțional, în vederea reglementării problemelor sensibile din punct de vedere constituțional, cum ar fi: dreptul de vot al cetățenilor cu dublă cetățenie, migrația și extrădarea, dreptul străinilor de a deține terenuri, libera inițiativă și concurență, împărțirea competențelor între organele de conducere naționale și comunitare

Totuși, cel mai important rezultat al reformei constituționale în România este că, în contextul declarării planurilor de integrare europeană și euro-atlantică, a devenit evident efectul politic al acesteia. Pe de o parte, pentru Bruxelles și cancelariile guvernamentale vestice a fost demonstrat faptul că România este pregătită nu numai să folosească sloganul declarativ privind dorința de integrare, ci să și adopte acte normative fundamentale, care să întărească aceste obiective pe baza prevederilor constituționale. Iar pe de altă parte, legea de bază a României a consolidat unitatea societății civile românești în eforturile sale de a realiza integrarea țării în spațiul UE și NATO.

Făcând o analiză comparativă a dispozițiilor relevante din legile de bază ale unor state, atât ale comunităților europene și euro-atlantice inițiale, cât și a celor nou-venite, autorul ajunge la concluzia că practica legislativă românească de consolidare a procesului de integrare este una dintre cele mai semnificative din punct de vedere al clarității definirii priorităților și a modalității de realizare a acestora.

Așa cum menționează studiul, experiența românească privind integrarea, în special în sfera legislativă, poate fi utilă și instructivă pentru acele țări care au ales cursul spre integrarea europeană și euro-atlantică.

ЦЕРКОВНІ ЗВ'ЯЗКИ ЗАКАРПАТТЯ З РУМУНІЄЮ ТА МОЛДОВОЮ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Юрій Данилець,
Ужгород (Україна)

Перші письмові згадки про релігійні зв'язки між населенням Закарпаття та румунами Молдавії та Волощини сягають XIV ст. За словами архімандрита Василя (Проніна), у 1371 р. Людовік Великий отримав від Константинопольського патріарха окремого митрополита для Галича. До юрисдикції митрополита Антонія входили русини в Польщі і Північній Угорщині та румуни в Північній Угорщині та Молдавії¹.

Історія православної церкви в Румунії у своєму розвитку мала певну специфіку. Головна причина цих особливостей полягає у політичному розвитку держави. Історична територія Румунії поділяється на три області: на півдні – Валахія, на сході – Молдова, на північному-заході – Трансильванія. Наприкінці VIII ст. Валахія ввійшла до складу Першого Болгарського царства. Близько 1324 р. Валахія стала незалежною державою. У 1359 р. валаський воєвода Миколай Олександр I домігся від Константинополя створення митрополії². До XVIII ст. церква зберігала лише номінальну залежність від патріарха. На початку XV ст. Валахія потрапила в васальну залежність від Османської Туреччини.

Після повалення монголо-татарського іга у 1359 р. виникло незалежне Молдавське князівство. До його складу ввійшла також Буковина. У 1386 р. Константинопольський патріарх заснував для цих територій окрему митрополію. Молдавська митрополія поділялася на дві єпископства: Акерманське та Сочавське. Безпосередній вплив на створення Молдавської митрополії здійснив брат князя Федора Корятовича – Юрій. У 1456 р. Молдавія визнала васальну залежність від Туреччини.

Незважаючи на залежність від турків, православна церква у Молдавії та Валахії добре розвивалася. За духовенством залишилися церковні маєтки, дозволялося вести незалежну релігійну політику тощо.

Головну роль у поширенні православ'я на Мараморошині відіграв Грушевський монастир на честь Архістратига Михаїла. Залишається

¹ Василий (Пронин), архимандрит. История православной церкви на Закарпатье. – К.: Филология, 2005. – С. 101.

² Скурат К. История православных поместных церквей: Учебное пособие. В 2 т. – Москва: Русские огни, 1994. – Т. 1. – С. 181.

відкритим питання, коли саме постала ця обитель. Історик XIX ст. Юрій Жаткович пише, що грушевські монахи скаржилися угорському королю Бейлі IV (1215-1270) на втрату всіх грамот після нападу татар³.

Після відходу воєводи Богдана з Марамороша угорський король Людовік розділив його землеволодіння між Балком, Драгом, Іваном та іншими. Згадані воєводи були покровителями православної церкви та взяли під свою опіку монастир у Грушеві. Через юрисдикційні суперечки на Закарпатті у 1391 р. румунські воєводи Балиця та Драг звернулися до константинопольського патріарха Антонія з проханням про надання Грушевському монастирю право ставропігії. Патріарх видав грамоту, згідно з якою грушевського ігумена Пахомія було призначено екзархом константинопольської патріархії. На думку румунського дослідника І. Попа, настоятель монастиря «стал єпископом Марамуреша, Берега, Угочи, Сэтмара, северной части Кришаны и Трансильвани»⁴. Румунські воєводи заснували також православний монастир у Білій Церкві. Про це свідчить запис у «Списании обителей Мараморошских»: «Отдавна роздана есть от некоего Драгомира и сестры его Уйлицы».

У 1414 р. сини Балиці – Дмитро та Олександр видали ще одну грамоту грушевським монахам. Документ написано церковнослов'янською мовою, з безпосереднім впливом румунської мови та закарпатського діалекту. Воєводи підтвердили дарування своїх попередників та передали у володіння ченців ще три села⁵.

У західній частині Закарпаття формується другий центр єпархіальної влади – Мукачівський монастир. У середині XV ст. в Мукачеві згадується пресвітер Лука, який міг виконувати єпископські функції, підпорядковуючись сербському митрополиту. У 1491 р. в Мукачеві вже перебував єпископ Іоанн, що прагнув поширити свій вплив на всю територію краю⁶.

У XV ст. православні громади Закарпаття переходять у підпорядкування сербського митрополита.

Треба погодитися з думкою О.Петрова та Василя (Проніна), що між православною церквою Закарпаття, Румунії, Молдавії та Валахії було багато спільного. Ця схожість виражалася інколи в

³ Жаткович Ю. Этнографический почерк угро-русских // Мазурок О. Юрій Жаткович як історик та етнограф. – Ужгород, УЖНУ, 2001. – С. 168.

⁴ История Румынии. Под ред. Поп И.А., Болован И. – М., 2005. – С. 228.

⁵ Василий (Пронин), архимандрит. История православной церкви на Закарпатье. – К.: Филокалия, 2005. – С. 134.

⁶ Данилець Ю. З історії нашої єпархії. Короткий історичний нарис // Православний літопис. – 2008. – №1. – С. 14.

єдиній юрисдикції від Галицького митрополита, від Альба-Юлії або Сучавського архієрея. Ердельська православна церква використовувала також церковнослов'янську мову. Як у Румунській православній церкві, так і в закарпатській, довгий час не було жодного місцевшанованого, канонізованого святого. Лише у 1403 р. до Сучави були перенесені мощі Іоана Сучавського. Ця святиня була центром для паломників із Закарпаття та Румунії. Тривалий час обидві православні церкви боролися за чистоту східного обряду та протистояли поширенню унії.

Після прийняття Ужгородської унії у 1646 р. ситуація на Закарпатті докорінно змінилася. Створюються два антагоністичні табори – уніати та православні, які прагнуть мати своїх єпископів. Після смерті мукачівського єпископа Василя Тарасовича його наступником став Перо Парфеній. Його обрання на єпископську кафедру слід відносити до 1648 р. У 1651 р. він їде до Трансильванії, де приймає хіротонію від трьох православних архієреїв – Стефана (Симоновича), архієпископа Трансильванського Белграду, Савви, єпископа Бистрицького та Григорія із Молдавії⁷. Таким чином, будучи уніатом, Парфеній прийняв висвячення від православних владик.

У 1654 р. на протигагу Парфенію, православні обрали єпископом Іоаннікія Зейкана. Він був рукоположений у Молдавії, в м. Ясси. У 1687 р. в православні архієреї був висвячений Мефодій. Його хіротонія відбулася у Стрию від Молдавського митрополита Досифея. Черговим єпископом Марамороським був Йосиф Стойка. У 1690 р. він поїхав до Сучави, де митрополит Досифій звершив над ним хіротонію⁸. Стойка іменувався єпископом Марамороським, екзархом ставропігії Цареградської. Очевидно, його юрисдикція поширювалася й на значну частину Румунії. Єпископ Стойка видавав грамоти на церковнослов'янській та румунській мовах. Румунська православна церква канонізувала цього подвижника у 2003 р.

Останнім православним єпископом Марамороським, який отримав висвячення в Молдавії, був Досифей Федорович. Він також прийняв хіротонію від сучавського митрополита та іменувався архієпископом Марамороським, адміністратором митрополії Молдавської. Після його смерті у 1735 р. лінія православних єпископів на Закарпатті припинилася.

Аналізуючи особовий склад марамороських монастирів у XVIII ст., зустрічаємо чимало румунських прізвищ.

⁷ Василий (Пронин), архимандрит. История православной церкви на Закарпатье. – К.: Филокалия, 2005. – С. 219.

⁸ Мониц О. Марамороські святителі // Православний літопис. – 2008. – №2. – С. 13.

Спроба відновлення православ'я в Трансильванії та Мараморошині відноситься до 1761 р. На чолі православного руху став монах Софроній. Дослідники вважають, що він був румуном із села Чіоара. Історик І. Дулішкович писав, що Софроній був молдавським ченцем. На Мараморошині його представником був священник Іоанн Маринець. Влада жорстоко переслідувала православний рух. Софроній, уникаючи арешту, перейшов в Мунтенію, в монастир Арджеш. Потім він був архимандритом у монастирі Куртеа-де-Арджеш⁹.

З поширенням унії зв'язки між православними Закарпаття, Румунії та Молдавії припинилися аж до початку ХХ ст. У той час серед закарпатських греко-католиків розпочався православний рух, що мав аналоги й у сусідніх румунських селах. Наприклад, у 1900 р. мадяризація та надмірні зловживання греко-католицького духовенства викликали перехід у православ'я жителів села Сечел під проводом Івана Магдеу. Цей рух підтримував протопоп Теодор Герман із Деже в Ерделі. У 1901р. селяни отримали православного священника Григорія Кречунаша, який освятив молитовний будинок. У 1903 р. православний рух поширився й в с. Драгомирешти¹⁰.

Під час перебування на Закарпатті румунських військ у 1918р. представники православних громад краю проводили переговори з Румунською православною церквою про перехід до її складу. Згідно з виявленими нами документами, керівництво Румунської церкви обіцяло заснувати в Мараморош-Сиготі православний вікаріат.

З 1921 р. православні громади на Підкарпатській Русі знаходилися у складі Сербської православної церкви. У 1939 р. вся територія краю була окупована Угорщиною. Угорський уряд вислав сербського єпископа Володимира Раїча та зробив за можливе призначення адміністратором протосингела Михайла Попова. Згідно з Віденським арбітражем від 30 серпня 1940 р., до Угорщини перейшла північна частина Трансильванії. Населення цієї території становило близько 2667 тис. чол., в основному православних румунів¹¹. У зв'язку з цим на ці території прагнув поширити свою владу адміністратор Михайло Попов. Однак румунський патріарх через Берлін не дозволив угорцям реалізувати свій задум.

Розглядаючи релігійні зв'язки православних Закарпаття з Румунією та Молдавією у радянський період, слід відзначити, що вони були зведені

⁹ Василий (Пронин), архимандрит. История православной церкви на Закарпатье. – К.: Филокалия, 2005. – С. 335.

¹⁰ Василий (Пронин), архимандрит. История православной церкви на Закарпатье. – К.: Филокалия, 2005. – С. 438.

¹¹ Поспеловский Д. Тоталитаризм и вероисповедание. – М., 2003. – С. 276.

до мінімуму. В останні роки такі відносини поглибилися. Спостерігається активізація стосунків між Хустською єпархією Української православної церкви та Марамороською єпархією Румунської православної церкви. Представники Марамороської єпархії були присутні під час канонізації преп.Іова Угольського в селі Мала Уголька Тячівського району (18 вересня 2008 р.). 26 квітня 2009 р. архієпископ Хустський і Виноградівський Марк і Преосвященніший єпископ Марамороський і Сатмарський Іустиніан здійснили велике освячення престолу, храму і Божественну літургію в Архангело-Михайлівському Грушевському монастирі.

Таким чином, церковні зв'язки між Закарпаттям, Румунією та Молдовою мають давню традицію і добрі перспективи. Дослідження цього процесу є актуальним як з одного, так і з другого боку. Канонізація єпископа Йосифа (Стойки), що керував русинськими та румунськими приходами Марамороша, свідчить про необхідність поглиблення наукових зв'язків між дослідниками названих країн.

Документи:

Грамота Константинопольського патріарха Антонія 1391 р.

Антоний, Божиєю милостию архиепископ Константина града, Нового Рима, и вселенский патриарх.

Так как благороднейшие братья, во св. Духе возлюбленные сыны нашего смирения, воеводы Балица и Драг, имеют в крае Мараморош (доставшийся) от предков монастырь в честное имя досточтимого архистратига горных сил Михаила, то ради его (монастыря) и обратился к нашему смирению пришедший сюда и явившийся в царствующий град для поклонения здешним святыням благороднейший Драг, принятый нашим смирением с любовью, почетом и подобающим дружелюбием, и просил, чтобы упомянутый монастырь получил отныне и до века патриарший надзор и защиту, будучи и называясь патриаршим.

Найдя его просьбу справедливой и разумной, а вместе с тем и соответствующей (достоинству) великой церкви Господа и вселенского патриарха (а именно, просьбу о том), чтобы не только (монастырь стал патриаршей ставропигией), а святыне храмы освящались именем патриарха, но чтобы и храмы, освященные местными архиереями, получили патриаршую защиту и надзор и (связанные) с этим почет и величие, наше смирение издаст настоящую грамоту с печатью, чтобы священный и почитаемый монастырь в краю Мараморош в честное имя досточтимого архистратига горных сил Михаила получил от ныне и до века патриарший надзор и защиту и связанные с этим почет и величие, будучи и называясь патриаршим.

Назначает же наше смирение досточтимого игумена этого святого монастыря, иеромонаха Пахомия, экзархом над подлежащими монастырю местностями, а именно: Селан, Артунт, Онгоча, Юмперек, Чичов, Болванец и Бистра. Поэтому упомянутый досточтимый игумен и экзарх нашего смирения должен надзирать над находящимися в упомянутых местностях иереями и народом, наставлять и поучать душеполезному и спасительному, разрешать (кроме того) и расследовать возникающие между иереями церковные дела, давать нужные распоряжения согласно законам и канонам и иметь право освящать возникающие в указанных местностях божественные и святые храмы на основании (права) патриаршей ставропигии, причем поминовение патриарха и его имя должны произноситься при всех священнодействиях, как в упомянутом монастыре, так и во всех возникающих божественных и святых храмах.

Еще же повелевает наше смирение настоящей грамотой с печатью, чтобы, когда умрет сей игумен, благороднейшие братья, воевода Балица и Драг, имели право с советом монахов сего монастыря избрать другого игумена и поставить его на место того, так, чтобы и он имел право и власть над упомянутыми местностями, как наш экзарх, надзирал над иереями и освящал возникающие святые храмы на основании (права) патриаршей ставропигии. Ради сего им для крепости дана настоящая грамота с печатью нашего смирения в месяце августе 14 индикта 6899 г.

Получил сие из честной патриаршей руки.

Антоний, Божию милостию архиепископ Константина града, Нового Рима, и вселенский патриарх¹².

Грамота трансильванских воевод Дмитра та Олександра 1 травня 1404 р.

Се азъ панъ Радуль, вицашпанъ Марамурешскыи, и жупанъ Банко, и Тодѣрь, и Шандръ, немиши от Сарвасова, Иванчукъ, Драгомиръ и братъ его Дань, и Леока Белкович, и Косте Драгушевичъ, и Косте Поповъ, и Нань ош Сѣпьянкы даемо вѣдомо симъ нашим листомъ въсѣкому, кто посмотритъ на сесь листъ, аже Балица воевода и Драгъ мещерь създаше церковь въ име святого архаггела Михаила на земли Тересовскои и прѣд нами дадоше ош своего урика три села манастирю и единъ млинъ. Едно село Тересь, а друго Кривчичь, а третіе Крушево, и млинъ, що е на земли

¹² Василий (Пронин), архимандрит. История православной церкви на Закарпатье. – К.: Филокалия, 2005. – С. 132-133.

Длъгополскои на Сопункы, где падаеть Сѣпѣнца у Тису, да служеш манастирю святого архаггела Михаила. А по ихъ съмерти и Думитру воевода, и братъ его Але(кса)ндръ мещерь дадоше прѣд нами всѣма тия села святому арханггелу Михаилу ош своего урика: село Тарась, и село Кривчичь и село Крушево, и млинъ, що е на земли Длъгополскои на Сопонкы, кде падаеш Сѣпьянца у Тису. А тия села дадоше прѣд нами и на наше вѣдание и с полемъ, и съ лѣсом, и съ водою, и съ въсѣмъ прижитком да будуть манастирю.

Писано под нашими печатами на столномъ мѣстѣ у Сигѣту 1 мая 6912 г. отъ сотворенія міра, а отъ Рождества Христова 1404 г.¹³

Лист архієпископа Празького Савватія (Врабец) до патріаха Румунсько-го Никодима з приводу діяльності Михайла Попова, 12 жовтня 1941 р.

Его Святѣйшеству, Святѣйшему Кир Кир Никодиму Патріарху Румынскому Ваше Святѣйшество. По содержанию письма от 14.08. с.г. № 1778 честь имѣю сообщить, что постановление русскаго архіерейскаго совѣта въ Сербіи, о лишеніи сана прот. Д-ра М. Попова, стало мнѣ извѣстнымъ незадолго до начала войны с Югославіей.

Я ему не придаю никаких канонических силы и значенія, так как протопресвитер М. Попов не состоял в каноническом подчиненіи этому совѣту и не совершил ничего такого, за что бы можно было его не то что лишать сана, но и запрещать в священнослуженіи.

Кромѣ того, все судопроизводство по этому дѣлу происходило с явно вопіющими нарушеніями св. Канонов, в угоду, как видно, политической и церковной борьбѣ сербской іерархіи, с нашими каноническими правами Вселенскаго Патріарха и нашей в епархіи Угросурской.

Я готов, будетли это нужно, представить вполсѣдствіи на разсмотрѣніе, правильно установленной російской церкви, все это дѣло. В настоящее время, при наличіи в заграничных двух взаимно исключających и запрещающих юрисдикціи русских эмигрантских владык, с которыми не считается и основная русская церковь-патріархія московская, не дает никакого ручательства в канонической правильности разрѣшенія этого спорного вопроса. К тому же русских владык в Сербіи не признают за церковь не только сама московская патріархія, но и Патріарх Вселенскій, и они сами, находясь на иждивеніи сербской патріархіи, не имѣют полноты канонической власти.

¹³ Петров А. Древнейшая церковнославянская грамота 1404 г. о карпаторусской территории. К основанию Грушевского монастыря в Марамороше. – Ужгород, 1927. – С. 4.

Русские эмигранты (в Будапеште), уже и раньше в 1929-1931 гг. пытались очернить прот. М. Попова, но произведенные епископами следствия показали его невиновность.

Для сведения сообщаю Вашему Святейшеству, что прот. М. Попов был с 1932 г. совершенно оставлен на произвол судьбы русскими иерархами, которые вспомнили о нем только тогда когда он, работая под моим руководством, стал неугоден и опасен сербской юрисдикции в Карпаталіи.

Др. М. Попов, венгерский подданный, будучи безприходным священником, состоял лектором Дебреценского университета и послѣ присоединения части нашей архиепископии к Венгрии, в начале 1939 г., обратился ко мнѣ с просьбой позволить ему служить, в оставленных по политическим соображениям, приходах священниками Карпаталіи и о принятии его в нашу юрисдикцию. С того времени прот. М. Попов работает со мною и служил с моего ведома, а послѣ того как доказал мнѣ, что он не состоит ни в какой иной юрисдикции, был принят мною и назначен в сентябрь 1940 г. нашим наместником и администратором епархии угеруськой.

Только послѣ этого, председатель русского архиерейского совета в Сербии, Митрополит Анастасий, начал преследование против него. До какой мѣлочности и предвзятости дошли русские владыки, видно из того, что к числу «провинностей» прот. М. Попова отнесено также и «ношение неприятной в русской церкви одежды». По аналогии можно было бы потом примѣнить также мѣры взыскания ко всему не только румынскому, сербскому, но и греческому духовенству.

Я полагаю, что отношение русских владык к прот. др. М. Попову не может несколько внести осложнение во взаимоотношения между ним, как моим наместником и администратором, и епископами румынскими, к которым я поручил ему обратиться по поводу отправления нашими священниками богослужений и треб в русинских приходах, оставленных румынскими священниками и находящимся в каноническом подчинении румынских архиереев.

Поручая себя молитвенной памяти Вашего Святейшества остаюсь в Христовой любви и глубокой преданности

Архиепископ † Савватий¹⁴.

RELIGIOUS ZAKARPATYE TIES WITH ROMANIA AND MOLDOVA: HISTORY AND MODERNITY

Summary

The article examines religious ties between the population of Transcarpathia and the Romanians of Moldavia and Voloschyny. Proslidkovuyetsya Hrushevskogo role in distributing Orthodox monastery on Maramoroschyni. Based on the documents prove that Romanian and Ruthenian priests Union and opposed the spread of Catholicism on their land. Found that in recent years have seen a deepening relationship between Khust-Vinogradiv's kij diocese diocese Maramoroskoyu Ukrainian and Romanian Orthodox churches.

RELAȚII ECLEZIASTICE ALE TRANSCARPATIEI CU ROMÂNIA ȘI MOLDOVA: ISTORIE ȘI CONTEMPORANEITATE

Rezumat

Istoria Bisericii Ortodoxe din Transcarpatia este strâns legată de istoria ortodoxiei din România și Moldova. Conform datelor de arhivă, primele mențiuni scrise despre legăturile religioase între populația din Transcarpatia și românii din Moldova și Valahia încep din sec. al XIV-lea. Rolul principal în răspândirea ortodoxismului în Maramureș l-a avut mănăstirea «Arhanghelului Mihail» de la Peri. De asemenea, voievozii români au înființat o mănăstire ortodoxă la Biserica Albă. Descendenții voievodului Baliț au emis în 1414 călugărilor de la Peri (Grușevo) încă o diplomă, în care se confirma donația predecesorilor lor, iar pământurile se transferau în administrarea călugărilor.

După ce au aderat la Uniunea de la Ujgorod, mulți episcopi ortodocși și greco-catolici au fost hirotoniți de către mitropoliții moldoveni. Printre aceștia erau Parfeniu, Ioannikie, Metodiu, Iosif canonizat de Biserica Ortodoxă Română în 2003, Dosoftei. În 1761, printre rutenii și românii din Maramureș a izbucnit răscoala împotriva Unirii religioase sub conducerea lui Sofronie, suprimată apoi de autorități. În secolului al XX-lea, contactele religioase aveau un caracter sporadic. În 1918 a existat o încercare de a subordona ortodoxiei din Transcarpatia Patriarhiei ortodoxe române. În timpul celui de-al doilea război mondial, administratorul Michailo Popov a încercat să includă parohiile ortodoxe din Transilvania în Biserica Ortodoxă din Ungaria, dar nu a reușit. În ultimii ani, se observă o aprofundare a relațiilor dintre Episcopia Ortodoxă Ucraineană de Hust-Vinogradiv cu Episcopia Ortodoxă română a Maramureșului și Sătmarului.

¹⁴ Архів Управління СБУ в Закарпатській області. – Арх. Крим. Стр. 1411-С. – Арк. 392-393.